

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сьогодні, в умовах економічної кризи, одним з головних факторів виходу з нього мають бути фінанси. Вони необхідні для фінансування як поточних, так і структурних перетворень економіки й забезпечення економічного росту. Тому виникає гостра необхідність в оцінці фінансового потенціалу, як на рівні регіону, так і на рівні господарюючих суб'єктів і населення, а також пошуку механізмів розвитку і шляхів його нарощування.

Основною метою статті є визначення деяких питань вдосконалення механізму формування фінансового потенціалу регіону, аналіз формування й використання фінансових ресурсів Одеської області і вироблення заходів щодо його зміцнення.

Дослідження проблем розвитку фінансового потенціалу окремих регіонів на сучасному етапі набуває особливого значення і є однією з умов забезпечення ефективного зростання соціально-економічних процесів у всіх сферах життя населення. Як відомо, кожній територіальній системі притаманні індивідуальні риси у виробничій, економічній, науково-технічній, інвестиційній та інших видах діяльності.(ЕІР) Тому необхідно розглядати фінансову спроможність регіону не тільки з позиції загальнодержавних поглядів, але і враховувати індивідуальні регіональні інтереси та особливості. Взаємовідносини між регіонами та центром відбуваються у чіткій системі яка має назву – фінансова. Фінансова система – це сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення [1,с.21]. Але на сьогодні набуває актуальності визначення регіональних фінансів, які є однією з найважливіших частин державної фінансової системи. Сучасні погляди економістів значною мірою розширили поняття регіональних фінансів. Достатньо довго вважалось, що регіональні фінанси складаються з бюджетів регіону та фінансів суб'єктів господарювання, які діють у регіоні [2,с.26]. Але сучасний прискорений розвиток в економіці, поява нових напрямків в дослідженні структурних змін пропонує розширити уяву про регіональні фінанси. Сьогодні до них включаються:

- ресурси бюджетів всіх рівнів;
- ресурси суб'єктів господарювання;
- ресурси позабюджетних фондів;
- кредитні ресурси комерційних банків та інших фінансових структур;
- дотації, субвенції та інші надходження з бюджетів вищих рівнів для покриття дефіциту територіальних бюджетів і централізовані інвестиції.

Таким чином, фінансові ресурси регіону визначаються як фінансові ресурси всіх інституційних одиниць, які функціонують у регіоні. Якщо розглядати фінанси регіону як фінансову артерію яка обслуговує певний регіон, то можна сказати, що фінанси регіону являють собою систему економічних відносин, завдяки якій національний дохід розподіляється і перерозподіляється на потреби соціально-економічного розвитку території [3,с.281]. З огляду на вищезазначене, можна сказати, що потужність фінансової системи регіону та його складових підсистем буде залежати від фінансового потенціалу регіону.

Потенціал (від лат. *Potentia* – сила), джерело, можливості, засоби, які можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення певної цілі; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі [4,с.1046].

Під фінансовим потенціалом регіону розуміється сукупність всіх фінансових ресурсів певного регіону: грошових фондів підприємств, громадян, держави, які з одного боку є результатом функціонування територіальної підсистеми, а з іншого – джерелом подальшого розвитку виробничої, інвестиційної, трудової, науково-технічної та інших сфер регіону.

С початку потрібно розібратися у понятійному апараті, по-перше, з визначенням фінансового потенціалу. В економічній літературі на визначення одного й того ж поняття існує декілька поглядів. Кожен з науковців по-своєму класифікує поняття фінансовий потенціал. Деякі, як зазначалось раніше, взагалі не виділяють фінансовий потенціал в окремий елемент регіональної системи. Деякі пропонують використовувати поняття фінанси регіону і ототожнювати його з фінансовим потенціалом. Розглядаючи ці питання слід виходити з того, що регіональна економічна система має свої властивості:

1. Економічна система регіону – це цілісна система, яка проявляє себе через дію складових елементів.
2. Вся система складається із елементів, які в свою чергу мають індивідуальну функцію.
3. Всі складові елементи економічної системи мають складну ієрархічну підпорядкованість.
4. Кожній економічній регіональній системі притаманні унікальні та індивідуальні риси.
5. Уся економічна система регіону знаходиться у постійному русі.
6. Система працює таким чином, що постійно адаптується до змін, як з причин впливу внутрішніх факторів, так і зовнішніх.
7. Сума позитивних впливів усередині економічної системи регіону має синергійний ефект.

Визначимо поняття «Ресурси» - (від. фран. *Ressource* – допоміжний засіб), грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела коштів, прибутків [4,с.1122].

Таким чином ресурси регіону, а зокрема фінансові ресурси – це один з складових елементів економічної системи регіону, тобто ті конкретні фінансові кошти якими розпоряджається регіон за певний період. В результаті такого використання фінансові ресурси чи зменшуються, чи нарощуються, чи залишаються на такому ж рівні. Залишками цих фінансових ресурсів і визначається рівень фінансового потенціалу регіону. Але ж цей процес не можливо виокремити. Перетворення фінансових ресурсів усередині економічної системи регіону відбувається повсякчасно і безперервно. Тому визначити фінансовий потенціал регіону достатньо складно. Існує багато методик визначення фінансового потенціалу. Але ж починати треба з визначення наявних фінансових ресурсів в регіоні та джерел їх формування.

Схематично взаємодію всередині економічної системи регіону можна представити у вигляді моделі [5,с.6] .Рис.1

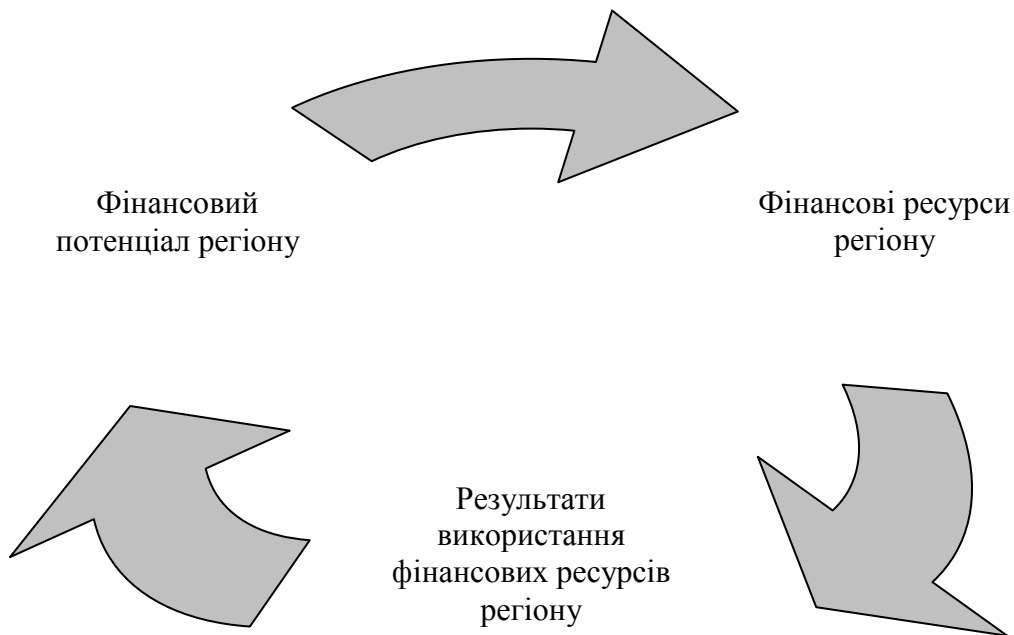

Рис.1 Модель формування фінансового потенціалу регіону

Слід зауважити, що результати використання фінансових ресурсів регіону будуть з кожним новим колом завжди відрізнятися від попередніх. Фінансові ресурси перетворюються на певний результат, в цьому процесі вони набувають нових якісних та кількісних рис. І вже новий сформований фінансовий потенціал буде визначати той об'єм фінансових ресурсів, яким регіон зможе розпорядитися в новому колі.

У зв'язку з запропонованою моделлю формування фінансового потенціалу регіону слід визначити його складові (Рис. 2). Щоб дати оцінку фінансовому потенціалу регіону потрібно оцінити фінансові ресурси регіону. Кожен елемент фінансових ресурсів регіону представляє собою частку, яка формує сукупний фінансовий потенціал регіону. Від того на скільки ефективним буде механізм управління кожним з цих елементів і залежатиме ступінь нарощування в цілому економічного потенціалу регіону.

Бюджетні ресурси регіону - це надходження в бюджет визначеного рівня за окремими податками чи в цілому по всім податкам на конкретній території. Ця категорія невід'ємно пов'язана з податковими ресурсами регіону. Податкові ресурси – це податкові надходження за визначений період при заданих якісних характеристиках: умови економіки, податкове законодавство, структура податкових органів.

Джерелами формування регіональних позабюджетних фондів є добровільні внески підприємств і населення, спеціальні збори коштів тощо, які мають як правило, цільове призначення. Територіальні позабюджетні фонди формуються на територіях для реалізації загальних регіональних завдань і є одним з можливих шляхів концентрації коштів підприємств, населення, інших джерел на фінансування загально регіональних заходів [3,с.283].

Фінансові ресурси підприємств та організацій формуються головним чином за рахунок прибутку чи за рахунок залучених коштів. До цієї групи належать

підприємства різних форм власності, які зареєстровані або діють на території певного регіону.

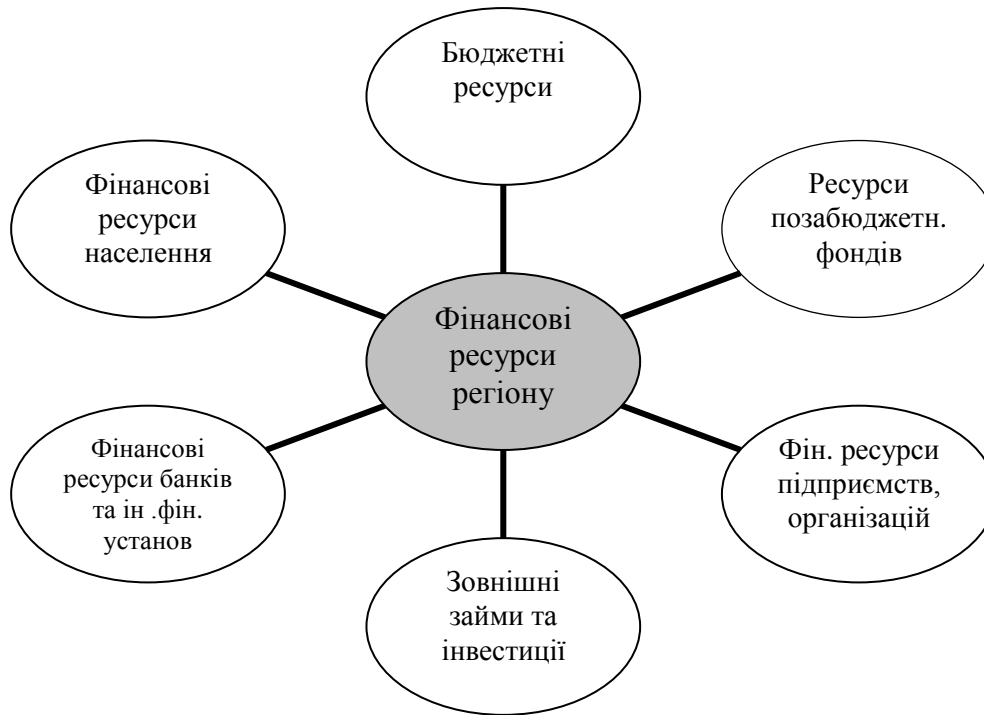

Рис. 2 Елементи фінансової ресурсної бази регіону

Зовнішні займи та інвестиції слід розглядати як сукупні кошти які надійшли в регіон з інших регіонів держави, чи через кордон. За розмірами цих ресурсів можна робити висновки про інвестиційну привабливість регіону.

До фінансових ресурсів банківських установ відносяться власні кошти банків, кошти фізичних та юридичних осіб в національній та іноземних валютах. Також до цієї групи відносяться кошти кредитних товариств та страхових компаній.

Фінансові ресурси населення регіону розуміються як сукупність коштів домогосподарств, які направлені на поповнення заощаджень та придбання іноземної валюти; купівля цінних паперів; купівля нерухомого майна; кошти на розрахункових рахунках в банківських установах.

Розглянемо фінансову ситуацію в Одеській області.

По-перше звернемося до Бюджету Одеської області, в який включаються усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Як бачимо на Рис. 3 бюджет Одеської області, у тому числі його доходна частина постійно збільшувалась. У 2000 році доходи були 1148,1 млн. грн., а у 2008 році – 6310,7 млн. грн., збільшення відбулося в 5,5 разів. Слід зауважити, що основним джерелом формування бюджету завжди були податкові надходження та офіційні трансферти. У 2000 році податкові надходження склали 45,6 % від усіх надходжень; у 2005 році – 42,2 %, у 2006 році – 39,2 %, у 2007 році – 40,8 %, у 2008

році – 43,9 %. Зменшення податкових надходжень у відсотковому відношенні відбулося за рахунок збільшення в надходженнях офіційних трансфертів. У 2000 році їх частка складала – 46,8 %, у 2005 році – 36,6 %, у 2006 році – 41,0 %, у 2007 році – 41,3 %, у 2008 році – 42,6 % від усіх надходжень.

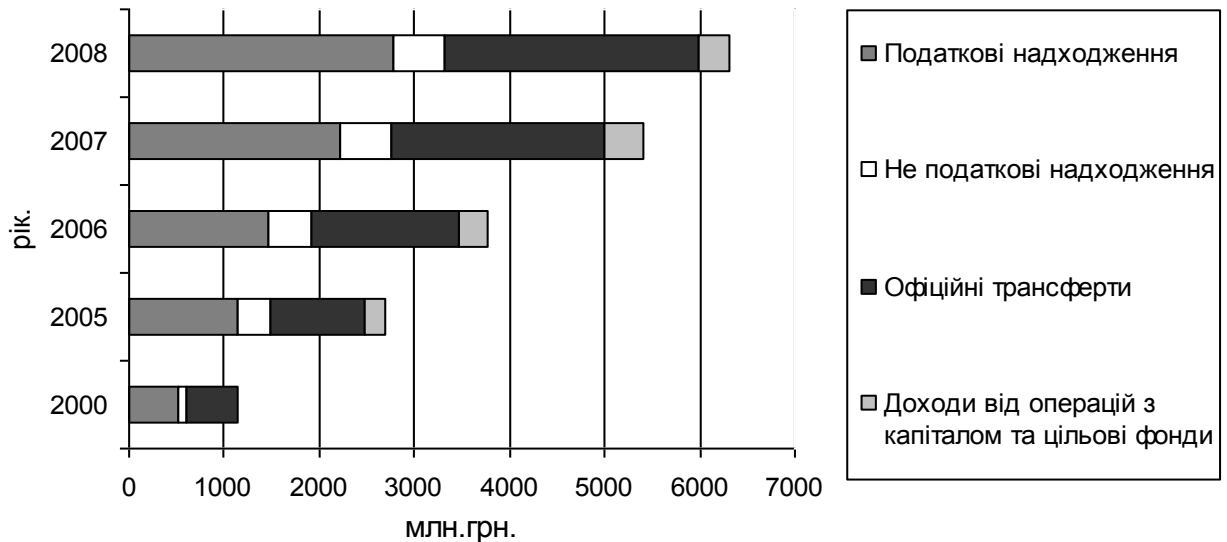

Рис. 3 Доходи бюджету Одеської області [6]

У 2008 році бюджет області зведений з дефіцитом 195,5 млн. грн. Дохідна частина в основному сформована за рахунок податку з доходів фізичних осіб, який становив 2054,0 млн. грн., або 30,9% загальної суми. Видатки становили 6837,0 млн. грн. Таким чином, всю дохідну частину бюджету можна розглядати як потенційні можливості. Саме за рахунок цих надходжень регіон має можливість фінансувати всі напрямки розвитку.

У банківській сфері ситуація склалась наступним чином: кількість комерційних банків з правом юридичної особи, зареєстрованих та розташованих на території області, на 1 січня 2009р. становила 10. За організаційно-правовою формою господарювання вони розподілилися так: 7 комерційних банків – акціонерні товариства, 3 – товариства з обмеженою відповідальністю, з них 1 – за участю іноземного капіталу. Крім цього, на території області функціонують 70 банківських філій.

Облікова ставка Національного банку с 30 квітня 2008р. становить 12,0%. Банківські установи регіону у грудні кредитували в національній валюті під 20,2%, у вільно конвертованій валюті – 16,2% річних. Вимоги банків, розташованих на території регіону, включаючи філії, на 1 січня 2009р. становили 42687,9 млн. грн. і збільшились на 3618,2 млн. грн. або на 9,3% у порівнянні з 1 грудня 2008р.

У структурі вимог банків за короткостроковими кредитами, наданими на розвиток суб'єктів господарської діяльності, 33,0% спрямовано в торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, 15,8% – в переробну промисловість, 7,5% – у діяльність транспорту та зв'язку, 6,9% – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам, 6,7% – у будівництво, 5,2% – у сільське господарство, мисливство та лісове господарство. Довгострокове кредитування здійснюється, в основному, в

торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (12,1%), переробну промисловість (7,3%), будівництво (5,8%), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам (2,9%), діяльність транспорту та зв'язку (2,6%).

Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, на 1 січня 2009р. склали 11573,6 млн. грн. і збільшились на 522,6 млн. грн. або на 4,7% у порівнянні з 1 грудня 2008р., з яких у національній валюті – 4160,5 млн. грн. (менше на 82,5 млн. грн. або на 1,9%), іноземній валюті – 7413,1 млн. грн. (більше на 605,1 млн. грн. або на 8,9%). Всі кошти, які знаходяться на депозитних рахунках у банках відносяться до фінансового потенціалу. Тому, що вони надають можливість банкам функціонувати та приносити прибуток собі і власникам депозитних коштів.

За попередніми даними фінансовий результат суб'єктів господарювання від звичайної діяльності до оподаткування (крім статистично малих підприємств та установ, що утримуються за рахунок бюджету) за 2008р. склав 328,4 млн. грн. (загальна сума прибутку – 5293,1 млн. грн., збитків – 4964,7 млн. грн.), що у 7,2 рази менше, ніж фінансовий результат у 2007р.

Найбільші збитки отримали підприємства торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (972,1 млн. грн.), промисловості (721,9 млн. грн.), сфери операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (432,0 млн. грн.). Найбільшого позитивного фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування досягли підприємства транспорту та зв'язку (1707,6 млн. грн.) та фінансової діяльності (647,5 млн. грн.). Серед промислових підприємств тільки підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості отримали прибуток у сумі 1166,5 млн. грн.

Прибутковими підприємствами, частка яких у загальній кількості становила 64,8%, отримано 5293,1 млн. грн., що на 46,2% більше, ніж у 2007р. Основна частина прибутку сформована на транспорті та зв'язку (40,6%), у промисловості (26,6%), у фінансовій діяльності (12,2%), в торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (6,0%).

Протягом 2008р. збитково працювало 35,2% підприємств. Найбільше таких підприємств і організацій у будівництві (44,1%), у сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (43,9%), у промисловості (43,2%), у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (40,0%), діяльності транспорту та зв'язку (34,0%).

Загальні обсяги збитку за 2008р. склали 4964,7 млн. грн., що майже у 4 рази більше, ніж у 2007р. Значні суми збитків спостерігалися у промисловості (2131,8 млн. грн.), в торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (1289,1 млн. грн.), у сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (618,0 млн. грн.), на транспорті та зв'язку (442,8 млн. грн.).

Як ми бачимо, у 2008 році кількість збиткових підприємств збільшилася, а цей факт суттєво впливає на фінансовий потенціал регіону. Адже тільки прибуток підприємств можливо розглядати як фінансовий потенціал регіону.

У 2008р номінальна заробітна плата одного середньооблікового штатного працівника становила 1633 грн., що на 33,2% більше, ніж за 2007р.

Кількість найманих працівників на підприємствах, в установах та організаціях у 2008р. збільшилась у порівнянні з 2007р. на 0,3% та становила 545,2 тис. осіб.

Заробітна плата за грудень 2008р. становила 1982 грн., що у 3,0 рази перевищує діючий у грудні законодавчо встановлений рівень прожиткового мінімуму (669 грн.) та у 3,3 рази - розмір мінімальної заробітної плати (605 грн.). Порівняно з груднем 2007р. розмір заробітної плати збільшився в середньому на 29,0%, порівняно з листопадом 2008р. – на 19,5%. Збільшення заробітної плати у грудні 2008р. порівняно з листопадом 2008р. спостерігалось майже у всіх видах економічної діяльності – від 2,5% у сільському господарстві до 38,0% на підприємствах транспорту та зв'язку, незначне зменшення заробітної плати відбулося лише у лісовому господарстві (на 1,3%) та рибальстві і рибництві (на 0,1%).

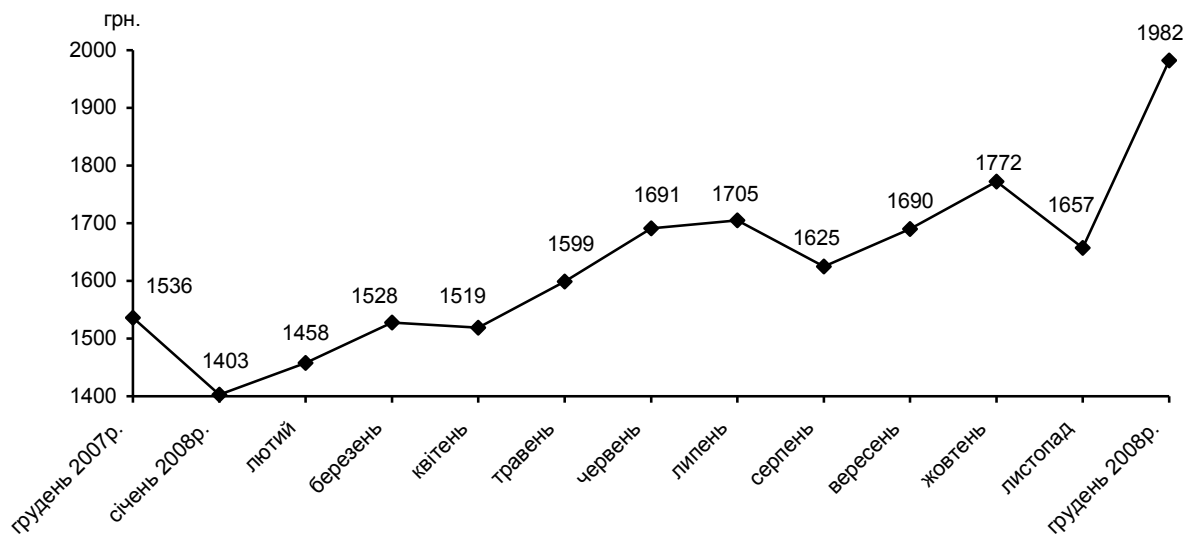

Рис. 4 Динаміка номінальної заробітної плати у 2007–2008 роках [6]

За рівнем середньомісячної заробітної плати у 2008р. першість утримували працівники фінансових установ, транспорту, державного управління, а серед промислових видів діяльності – зайняті на підприємствах хімічної промисловості. Розмір оплати праці у цих видах діяльності перевищив середній показник по економіці в 1,5–2,5 рази.

Разом з цим, значно нижчою залишалась заробітна плата працівників рибальства, рибництва, сільського та лісового господарства, охорони здоров'я та соціальної допомоги, а також надання комунальних послуг, індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту. Рівень оплати праці працівників підприємств зазначених видів економічної діяльності не перевищував 76,5% від середнього показника по економіці області.

Темпи приросту середньомісячної заробітної плати у 2008р. в порівнянні з 2007р. у вищезазначених видах діяльності, а також у працівників освіти, коливались від 19,6% до 40,1%, що пояснюється значною часткою низькооплачуваних працівників, які підпадали під дію Закону України “Про державний бюджет України”, згідно якого розмір діючої у грудні мінімальної заробітної плати, збільшився протягом року на 31,5% (з 460,00 грн. з 1 жовтня 2007р. до 605,00 грн. з 1 грудня 2008р.).

Зростання протягом останніх років рівня середньомісячної заробітної плати та

підвищення рівня мінімальної заробітної плати позначилося на змінах структури розподілу кількості працівників за її розмірами.

Найбільше працівників, у яких заробітна плата перевищує 2000 грн., було зайнято на підприємствах транспорту та зв'язку (53,7%), у фінансових установах (53,8%), у державному управлінні (59,1%), тобто у видах діяльності з високим рівнем оплати праці.

Рівень реальної заробітної плати за 2008р. у порівнянні з 2007р. збільшився на 2,8%, у грудні 2008р. у порівнянні з груднем 2007р. – збільшився на 3,6%, з листопадом 2008р. – збільшився на 17,3%.

Сума невиплаченої заробітної плати працівникам підприємств області (з урахуванням економічно активних підприємств, суб'єктів господарювання, щодо яких реалізуються процедури відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, а також економічно неактивних підприємств) збільшилась порівняно з 1 січня 2008р. на 60,6%, з 1 грудня 2008р. – зменшилась на 31,5% і на 1 січня 2009р. становила 44457 тис. грн.

Заборгованість із виплати заробітної плати мали 114 великих та середніх підприємств області, що на 11,8% більше, ніж на початок 2008р., з них 76 - економічно активні, 31 – банкрути та 7 – економічно неактивні.

Основна частка заборгованої заробітної плати на початок січня 2009р. не виплачена працівникам підприємств транспорту (37,0% загальної суми боргу), промисловості (32,6%) та сільського господарства (9,7%). При цьому, основна частка всього обсягу боргу по заробітній платі утворена на підприємствах м. Одеса (48,8%) та м. Іллічівськ (30,1%).

Таким чином проведений аналіз фінансового потенціалу Одеської області виявляє напрямки по яких слід розробляти нові сучасні механізми використання фінансових ресурсів. По-перше удосконалювати бюджетну політику, по-друге – впроваджувати механізми стабілізації в банківському секторі. По-третє виробляти заходи щодо підвищення доходів як підприємств, подолання їх збитковості так і забезпечення постійного росту заробітної плати громадян.

Література

1. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник.-К: Центр Навчальної Літератури, 2003.- 312 с.
2. Региональная экономика: Учебник для вузов / Т.Г.Морозова, М.П. Победина, Г.Б. Поляк и др.; Под ред. проф. Т.Г. Морозовой. – 2-е изд., переработано и дополнено, - М: ЮНИТИ, 2002. – 472с.
3. Семенов В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К: «МП Леся», 2008. – 596 с.
4. Советский энциклопедический словарь / Гл.ред. А.М. Прохоров. – 4 – е изд. – М: Сов. Энциклопедия, 1988. – 1600 с., ил.
5. Балацкий О.Ф., Кислый В.Н. Научно-теоретические основы категории «Экономический потенциал региона»: Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 12, випуск 27. Дослідження підходів до регулювання регіональної економіки . – Одеса: Бакаєв Вадим Вікторович, 2009. – 148 с.
6. <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> Сайт головного управління статистики в Одеській області.

Резюме

В работе рассмотрены вопросы механизма формирования финансового потенциала региона. Даны определения финансовому потенциалу региона. Рассмотрена структура финансовых ресурсов региона. Проведен анализ финансового состояния в Одесской области за 2008 год.